

**Richtlijnen voor het
Milieueffectrapport
Grondwaterwinning Mander**

**Richtlijnen voor het
Milieueffectrapport
Grondwaterwinning Mander**

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	3
1.2 Een tussenstap na de locatiekeuze ?	3
2. Hoofdpunten van het advies van de Commissie MER	4
3. Probleemstelling, doel en besluitvorming.....	4
3.1 Probleemstelling	4
3.2 Doel.....	5
3.3 Besluitvorming	5
4. Voorgenomen activiteit en alternatieven	5
4.1 Algemeen.....	5
4.2 Alternatieven.....	6
4.2.1 Ontwikkeling en beschrijving locatiealternatieven	6
4.2.2 Inrichtingsalternatieven.....	7
4.2.3 Nulalternatief	8
4.2.4 Meest milieuvriendelijk alternatief (mma)	8
5. Bestaande milieutoestand, autonome ontwikkeling en (milieu)gevolgen.....	8
5.1 Algemeen.....	8
5.2 Bestaande milieutoestand, autonome ontwikkeling en (milieu) gevolgen; locatie-alternatieven (1 ^o fase).....	9
5.2.1 Water en bodem	9
5.2.2 Landbouw	9
5.2.3 Natuur, landschap en archeologie.....	9
5.2.4 Energie, afval- en grondstoffen	10
5.2.5 Bedrijfstechniek	10
5.3 Bestaande milieutoestand, autonome ontwikkelingen en (milieu) gevolgen; inrichtingsalternatieven Mander (eventuele 2 ^o fase)	10
5.3.1 Water en bodem	10
5.3.2 Landbouw	11
5.3.3 Natuur, landschap en archeologie.....	11
5.3.4 Energie, afval- en grondstoffen	12
5.3.5 Bedrijfstechniek	12
6. Vergelijking van alternatieven	12
7. Leemten in informatie	12
8. Evaluatieprogramma	13
9. Vorm en presentatie	13
10. Samenvatting van het MER	13
Bijlage 1.	14
Overzicht van ingediende zienswijzen.....	14

Bestand:

J:\WBGWW\Vergunningaanvragen\Tubbergen\Manderveen\St
artnotitie & Richtlijnen\
2001_01_02 RICHTLIJNEN.doc

1. Inleiding

Waterleiding Maatschappij Overijssel NV (WMO) betreft grondwater uit het gebied 'Mander' (bestaande uit de winplaatsen Manderveen en Manderheide) ten behoeve van de drink- en industriewatervoorziening in de regio Noordoost Twente. De door ons verleende vergunning voor de onttrekking van 4,5 miljoen m³/jaar is door de Raad van State vernietigd, omdat de aanvraag op verschillende onderdelen onvoldoende was onderbouwd en gemotiveerd. Om de levering van water te blijven garanderen, gedogen wij, Gedeputeerde Staten van Overijssel, tijdelijk de huidige onttrekking.

WMO heeft het voornemen om het tekort in de dekking van de drink- en industriewaterbehoefte op een meer duurzame manier dan tot nu toe gebruikelijk is in te vullen. De mogelijkheden (alternatieven) zijn niet beperkt tot een duurzame winning te Mander, maar kunnen ook betrekking hebben op andere locaties en/of andere winmethodes.

In de in gang gezette milieueffectrapportage (m.e.r.)-procedure zal een afweging van locatie- en winmethode-alternatieven¹ worden gemaakt op basis van onder andere de effecten voor het milieu (waaronder natuur en landschap) en de kosten van zuivering en transport. Indien als voorkeurslocatie de winning Mander naar voren komt, zullen in dezelfde procedure vervolgens inrichtingsalternatieven voor deze winning ontwikkeld en vergeleken worden. Indien de voorkeur in de strategische afweging naar andere alternatieven uitgaat, is hoogstwaarschijnlijk een andere procedure en planopzet nodig. Voorliggende Richtlijnen hebben daarom betrekking op de locatiekeuze én op de inrichting van de winning Mander.

Wij hebben, mede namens de WMO, de Commissie MER gevraagd om de m.e.r.-procedure voor Mander te verbreden naar een "integrale procedure", zodat naast milieubelang van meet af ook andere belangen "zichtbaar" worden gemaakt.

In het milieueffectrapport (MER), met een integraal karakter, worden deze belangen zichtbaar in alternatieven en gevolgen, zodat wij een beter gemotiveerde afweging kunnen maken. De Commissie MER heeft ingestemd met een integrale procedure.

In deze Richtlijnen komen daarom meer aspecten aan bod dan gebruikelijk in een milieueffectrapport.

Voor het onttrekken van grondwater is een vergunning op grond van de Grondwaterwet noodzakelijk. De onttrekkingshoeveelheid waarvoor WMO vergunning zal aanvragen staat nog niet vast, maar de hoeveelheid zal de drempel voor de m.e.r.-plicht (3 miljoen m³/jaar) hoogstwaarschijnlijk overschrijden. WMO zal daarom de m.e.r.-procedure doorlopen. Wij zijn bevoegd gezag.

Bij brief van 24 augustus 2000, nr WB/2000/2973, is de Commissie voor de milieueffectrapportage in de gelegenheid gesteld om advies uit te brengen over de richtlijnen voor het milieueffectrapport. De m.e.r.-procedure ging van start met de kennisgeving van de startnotitie in de Staatscourant van 7 september 2000.

1.2 Een tussenstap na de locatiekeuze ?

In het MER worden in de eerste plaats diverse locaties voor grondwaterwinning onderling vergeleken. Het gaat hierbij om locaties die in en buiten Twente zijn gelegen.

In het tweede deel van het MER zullen de verschillende mogelijkheden voor de inrichting van een winning in Mander nader worden vergeleken. Zie ook § 3.3.

Als de uitkomsten van het eerste deel van het MER bekend zijn, dan zal de WMO zich beraden over het wel of niet doorgaan met het voorbereiden van een vergunningaanvraag voor een grondwaterwinning bij Mander en dus het wel of niet uitvoeren van het tweede deel van het MER. Door de WMO is toegezegd, dat zij over de keuze na afloop van het locatie-deel overleg zal plegen met de ingestelde begeleidingsgroep en andere betrokkenen. Ook zal zij de Commissie MER gaan raadplegen. Deze consultatie ronde heeft een informeel karakter.

De formele besluitvorming vindt plaats, als de WMO een MER bij ons indient en ons verzoekt de MER aanvaardbaar te verklaren.

Mocht na afloop uit het eerste deel van het MER (het locatie deel) blijken dat het gewent is de winning Mander te sluiten, dan zal de WMO mogelijk ook voor de afbouw van de winning Mander een MER moeten opstellen.

¹ Hiervoor zal in het vervolg de term locatiealternatieven worden gebruikt (hoewel naast de locaties ook de bronnen en winmethodes en -technieken kunnen verschillen).

2. Hoofdpunten van het advies van de Commissie MER

De Commissie MER heeft op 6 december 2000 haar advies uitgebracht. De Commissie heeft kennis genomen van de inspraakreacties en adviezen², die wij haar, als bevoegd gezag hebben toegezonden.

In haar advies verwijst de Commissie naar een reactie wanneer deze naar haar oordeel:

- informatie bevat die in het MER opgenomen moet worden of die nader onderzocht moet worden, zoals informatie over specifieke lokale milieu-omstandigheden;
- belangrijke vragen en discussiepunten naar voren brengt, bijvoorbeeld over te onderzoeken alternatieven.

Het advies van de Commissie MER bevatte de volgende hoofdpunten:

1. Het MER dient vanwege het integrale karakter, naast de effecten op gebruikelijke milieuaspecten ook de effecten op landbouw en bedrijfstechniek in beeld te brengen.
2. Het zoekgebied voor locatiealternatieven in gebied A, regio Oost en naastliggende gebieden, dient concreet en beargumenteerd vastgelegd te worden. De Commissie raadt aan om binnen het zoekgebied een groot scala aan relevante locatiealternatieven (de Commissie geeft hiervoor enige mogelijkheden in § 4.2.1 van haar advies) te benoemen, die vervolgens op grond van een aantal criteria in aantal gereduceerd kunnen worden. In feite is dit een extra (eerste) filtering ten opzichte van dat wat in de startnotitie door de WMO wordt vermeld.
3. De hydrologische effecten van de voorgenomen activiteit en de alternatieven, en de hiervan afgeleide effecten (effecten op natuurgebieden en landbouw) dienen goed in beeld gebracht te worden. Een vertaalslag van de bandbreedte in (hydrologische) modelparameters naar onzekerheden in uitkomsten (met name grondwaterstanden) is hiervoor – zeker op inrichtingsniveau – gewenst.
4. De beschermingsformules uit het Structuurschema Groene Ruimte (de stuwwal van Ootmarsum en omgeving maakt deel uit van de ecologische hoofdstructuur) en die uit de Habitatrichtlijn (onder andere de Hügélgräberheide Halle-Hessingen, op het Duitse deel van de stuwwal van Ootmarsum, is voorgedragen als speciale beschermingszone) dienen gevolgd te worden.
5. De Commissie geeft in overweging om de locatieafweging (1° fase) af te ronden met een gemotiveerde keuze, waarbij de Commissie in staat wordt gesteld de informatie over de locatieafweging (informeel) te toetsen. Vervolgens kan in de 2° fase de gekozen locatie op inrichtingsniveau uitgewerkt worden.

Wij hebben het advies van de Commissie MER integraal overgenomen. Er zijn slechts redactionele aanpassingen gepleegd.

3. Probleemstelling, doel en besluitvorming

Artikel 7.10, lid 1, onder a van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van hetgeen met de voorgenomen activiteit wordt beoogd."*

Artikel 7.10, lid 1, onder c van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een aanduiding van de besluiten bij de voorbereiding waarvan het milieu-effectrapport wordt gemaakt, en een overzicht van de eerder genomen besluiten van bestuursorganen, die betrekking hebben op de voorgenomen activiteit en de beschreven alternatieven."*

3.1 Probleemstelling

In het MER dienen de aanleiding tot en de gevolgen van het niet verlenen van de vergunning voor grondwaterwinning te Mander te worden beschreven. Daarbij dient ingegaan te worden op de negatieve effecten in het huidige winningsgebied en daarbuiten (ook grensoverschrijdend), die aanleiding hebben gegeven tot vernietiging van het vergunningsbesluit. De probleemanalyse dient ondersteund te worden met:

- behoefteeramingen;
- toekomstige capaciteiten van winningen in gebied A, regio Oost en naastliggende gebieden (rekening houdend met mogelijke toekomstige sluitingen van winningen ten gevolge van kwaliteitsproblemen);
- mogelijkheden die passen binnen het kader van de waterketen-benadering (bijvoorbeeld leveren van industriewater op maat) en verdere waterbesparingsmogelijkheden;
- een beschrijving van de bestaande infrastructuur, inclusief het leidingnet en de (deel)capaciteit daarvan.

---

² Bijlage 1 geeft hiervan een lijst.

3.2 Doel

Het doel van het voornemen is in de startnotitie (§ 2.2) aangegeven als het op duurzame wijze voorzien in de drinkwaterbehoefte in de regio Noord-Oost Twente.

Het begrip duurzaam is in de startnotitie verder uitgewerkt in criteria.

In het MER kan hiervan gebruik gemaakt worden, maar ten aanzien van de criteria dienen wel doelen gesteld te worden, zoals bijvoorbeeld "het energieverbruik bedraagt niet meer dan x kWh/m³ water".

3.3 Besluitvorming

In § 2.5 van de startnotitie wordt een overzicht gegeven van kaderstellende besluiten. Uit deze besluiten en beleidsafspraken dienen randvoorwaarden en uitgangspunten te worden afgeleid voor het voornemen (ruimtelijke beperkingen, grenswaarden emissies e.d.).

Naast de in de startnotitie genoemde besluiten en beleidskaders, wordt aandacht gevraagd voor relevante besluiten in Duitsland, de Regge- en Dinkelvisie en het vigerende waterbeheersplan van Waterschap Regge en Dinkel en de inhoud van de vergunning voor de winning in Mander, die bij de Raad van State is vernietigd.

Aangegeven moet worden of er in (de omgeving van) het studiegebied gebieden liggen, die op grond van milieuaspecten een speciale status in het beleid hebben of krijgen. De Commissie wijst hierbij op:

- het waardevol cultuurlandschap Noordoost-Twente;
- de stuwwal van Ootmarsum en omgeving als onderdeel van de ecologische hoofdstructuur³;
- de gebieden in Duitsland die als speciale beschermingszone conform de Habitatrichtlijn zijn voorgedragen, waaronder de 'Hügelgräberheide Halle-Hessingen'.

De consequenties hiervan voor de ontwikkeling van alternatieven moeten eveneens worden aangegeven.

Het MER dient aan te geven dat het is opgesteld voor het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel tot het verlenen van een vergunning op grond van artikel 14 van de Grondwaterwet.

Wij gaan er vanuit dat in het MER twee stappen worden onderscheiden:

1. allereerst een gemotiveerde keuze over de locatie en;
2. vervolgens een keuze van de over de inrichting (zie ook § 4.1). Er dient aangegeven te worden welke aanvullende besluiten nodig zijn om deze te realiseren.

4. Voorgenomen activiteit en alternatieven

Artikel 7.10, lid 1, onder b van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van de voorgenomen activiteit en van de wijze waarop zij zal worden uitgevoerd, alsmede van de alternatieven daarvoor, die redelijkerwijs in beschouwing dienen te worden genomen, en de motivering van de keuze voor de in beschouwing genomen alternatieven."*

Artikel 7.10, lid 3 van de Wm:

"Tot de ingevolge het eerste lid, onder b, te beschrijven alternatieven behoort in ieder geval het alternatief waarbij de nadelige gevolgen voor het milieu worden voorkomen, dan wel, voor zover dat niet mogelijk is, deze met gebruikmaking van de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming van het milieu, zoveel mogelijk worden beperkt."

4.1 Algemeen

Wij stemmen in met de in de startnotitie aangegeven stapsgewijze benadering om te komen tot het voorkeursalternatief. Het is wel gewenst dat op basis van de gevraagde probleemanalyse vanuit een breder perspectief denkbare locatiealternatieven worden ontwikkeld en op kansrijkheid worden beoordeeld. Het locatiealternatief dat de voorkeur krijgt (uitkomst van de 1° fase) zal op inrichtingsniveau uitgewerkt moeten worden (2° fase).

In de 1° fase van het MER dienen alle aspecten gepresenteerd te worden die van belang zijn voor de afweging tussen locatiealternatieven. Daarbij wordt vanuit het perspectief van locatiealternatieven ook het nulalternatief en het meest milieuvriendelijk alternatief gepresenteerd.

In de 2° fase van het MER wordt de informatie op inrichtingsniveau gepresenteerd. Het nulalternatief is in deze niet aan de orde; de referentiesituatie en het meest milieuvriendelijk inrichtingsalternatief wel.

---

³ Zie ook § 4.1, waarin de beschermingsformules / het compensatiebeginsel uit het Structuurschema Groene Ruimte zijn beschreven.

De omgeving van de winning Mander maakt deel uit van een kerngebied van de Ecologische Hoofdstructuur. Daarom zal, conform het Structuurschema Groene Ruimte, in het MER, moeten worden beschreven of de beschouwde alternatieven, ook na het treffen van mitigerende maatregelen, wezenlijke waarden in deze gebieden aantasten. Hiervan kan sprake zijn indien ecologische processen op landschapsniveau blijvend verstoord raken (door verandering van de waterhuishouding) of populaties van nationaal zeldzame of voor dat ecosysteem kenmerkende soorten planten of dieren zodanig worden verkleind, versnipperd of geïsoleerd dat hun lokale voortbestaan op termijn niet meer is verzekerd. Of de effecten van de waterwinning zo groot zijn dat wezenlijke waarden worden aangetast, is op voorhand niet te zeggen, maar als er naar verwachting wezenlijke waarden worden aangetast, moet worden aangegeven:

- of er een zwaarwegend maatschappelijk belang is voor realiseren van de activiteit in of nabij de gevoelige gebieden;
  - of er alternatieve locaties mogelijk zijn waarbij geen wezenlijke waarden worden aangetast. Indien dat het geval is zullen deze locatiealternatieven moeten worden uitgewerkt op hetzelfde detailniveau als de overige alternatieven;
- welke fysieke compenserende maatregelen bij de alternatieven genomen kunnen worden, indien ook na het treffen van mitigerende maatregelen wezenlijke waarden worden aangetast⁴.

Indien compensatie aan de orde is dient in het MER de volgende informatie te worden opgenomen:

- de omvang van het benodigde compensatiegebied inclusief zoekgebied (indicatief);
- de kwaliteit van het benodigde compensatiegebied;
- een indicatie van de haalbaarheid van de compensatie.

In het kader van de Habitatrichtlijn is onder andere de Hugelgraberheide Halde-Hessingen in Duitsland (op het Duitse deel van de stuwwal van Ootmarsum) voorgedragen als speciale beschermingszone. De consequenties van de hier naar verwachting uit volgende status, zullen in het MER systematisch aan de orde moeten komen. De beschermingsformule volgens de Habitatrichtlijn⁵ verloopt – vergelijkbaar met die volgend uit het Structuurschema Groene Ruimte – in stappen:

- Bestaat er zekerheid dat de natuurlijke kenmerken van het gebied niet worden aangetast?
- Als die zekerheid niet bestaat, zijn er alternatieve oplossingen die die zekerheid wel kunnen geven?
- Bestaan er dwingende redenen van groot openbaar belang om het project te rechtvaardigen indien aantasting van de natuurlijke kenmerken plaats vindt en bij ontstentenis van alternatieve oplossingen?
- Welke compenserende maatregelen worden getroffen indien het project wordt uitgevoerd?

4.2 Alternatieven

In het MER zullen eerst locatiealternatieven worden geselecteerd, en vervolgens inrichtingsalternatieven voor het voorkeurslocatiealternatief.

De keuze van de locatie- en inrichtingsalternatieven moet worden gemotiveerd. Voor onderlinge vergelijking moeten de effecten van de alternatieven volgens dezelfde methode en met hetzelfde detailniveau worden beschreven. Beschrijving van het meest milieuvriendelijke alternatief is verplicht.

4.2.1 Ontwikkeling en beschrijving locatiealternatieven

Het zoekgebied voor locatiealternatieven dient concreet en beargumenteerd vastgelegd te worden⁶. Het is voorstelbaar dat daarbij de gehele provincie in beschouwing wordt genomen.

Binnen het zoekgebied dient een scala aan relevante locatiealternatieven te worden benoemd, die vervolgens op grond van een aantal criteria in aantal gereduceerd kunnen worden. In feite is dit een extra (eerste) filtering ten opzichte van dat wat in de startnotitie wordt vermeld.

In het MER dient beschreven te worden welke uitgangspunten zijn gehanteerd bij de ontwikkeling van locatiealternatieven.

Ook dient beschreven te zijn hoe de selectie van uitgewerkte locatiealternatieven heeft plaatsgevonden. Daarbij dient aangegeven te worden wat onder een locatiealternatief wordt beschouwd en hoe omgegaan wordt met varianten binnen een locatiealternatief.

De haalbaarheid van de volgende opties (locaties/methodes) dient aangegeven te worden⁷:

---

⁴ Hierbij kan gebruik worden gemaakt van de volgende publicatie: Ministerie LNV, Directie Groene Ruimte en Recreatie: *Uitwerking compensatiebeginsel SGR*, oktober 1995.

⁵ Artikel 6 Habitatrichtlijn.

⁶ Het zoekgebied is in de startnotitie niet expliciet aangegeven. In feite wordt gesproken over zoekrichtingen.

- (oppervlakte)waterwinning in het Dinkeldal en/of andere mogelijkheden als opgenomen in de Regge- en Dinkelvisie van Waterschap Regge en Dinkel in combinatie met het terugdringen/verkleinen van de winning Mander;
- (gedeeltelijke) voorziening vanuit Duitsland;
- zuiveren van oppervlaktewater en transport naar het distributienet van Mander;
- het gebruik van (lokaal) oppervlaktewater (al dan niet met retentie), gecombineerd met open- of diepinfiltratie;
- in de relatief laaggelegen gebieden ten westen en ten oosten van de stuwwal Ootmarsum-Uelsen is in het verleden op grote schaal bevoeid⁸. Een dergelijk cultuurhistorisch fenomeen biedt kansen voor een nieuw leven in het kader van de drinkwatervoorziening⁹;
- de locatie "Westerhoeven", die (in potentie) mogelijkheden biedt voor een hoge drinkwater productiecapaciteit (meer dan 20 miljoen m³/jaar)¹⁰;
- combinatie-alternatieven.

Bij de beschrijving van de locatiealternatieven zijn aandachtspunten:

- de wijze waarop en de plaats waar water wordt gewonnen en wordt bewerkt tot drinkwater;
- de locatie, ligging en omvang van de verschillende voorzieningen (waaronder de productie- en distributie-infrastructuur) en de benodigde oppervlakte en constructiewijze van de voorzieningen; welke mogelijkheid biedt het aanleggen van koppelleidingen tussen de bedrijfsonderdelen voor een efficiëntere bedrijfsvoering en leveringszekerheid op de langere termijn;
- de kwaliteit en kwantiteit van grond- en oppervlaktewaterbronnen (voor infiltratie en/of retentie);
- de benodigde veranderingen in ruimtegebruik en bestemmingen;
- de consequenties voor de drink- en industriewatervoorziening in de regio.

4.2.2 Inrichtingsalternatieven

In de situatie dat uiteindelijk de voorkeur uitgaat naar het locatiealternatief 'handhaving winning Mander' dient op inrichtingsniveau nagegaan te worden op welke onderdelen variaties in inrichting, beheer en exploitatie mogelijk zijn. De wijze waarop mogelijke effecten worden gemitigeerd dan wel gecompenseerd vormt daarbij een essentieel onderdeel. Dit leidt uiteindelijk tot denkbare inrichtingsalternatieven die onderling vergeleken moeten worden. Wij kunnen instemmen met de in de startnotitie aangehaalde mogelijkheden voor (duurzame) inrichtingsalternatieven (blz. 23 en 24).

De volgende aspecten dienen voor alle inrichtingsalternatieven te worden beschreven:

- de vormgeving en inrichting van het puttenveld of de puttenvelden;
- de capaciteit (inclusief eventuele spoelwaterverliezen);
- de fasering van aanleg en de fasering van de capaciteit;
- het verwachte onttrekkingspatroon (indicatief);
- de benodigde gebouwen, putten en eventuele andere voorzieningen;
- de benodigde aan- en afvoerende leidingen, wijze van uitvoering van de aanleg van leidingen en eventuele infrastructuur (paden, wegen);
- het tijdstip waarop aanlegactiviteiten plaatsvinden (met aandacht voor het broedseizoen);
- het (natuur)beheer van de locatie(s);
- de wijze waarop aanvulling van grondwater geregeld wordt (wateraanvoerplan, bevoeiing, etc.);
- de noodzaak tot ruimtelijke veranderingen;
- de wijze waarop nadelige effecten voor natuur en landbouw worden gecompenseerd (bijvoorbeeld financiële regelingen);
- de wijze waarop compensatiemaatregelen worden uitgevoerd;
- het al dan niet handhaven van recreatief medegebruik, bewoning of bedrijfsmatige activiteiten.

---

⁷ De Commissie MER benadrukt dat het doel betrekking heeft op de drink- en industriewatervoorziening en niet op de winning van grondwater. Dat brengt oppervlaktewater nadrukkelijk in beeld, mede gelet op het nog geldende Beleidsplan Drink- en Industriewatervoorziening (1995).

⁸ Veelal als beekbezinkingsgronden te herkennen op de bodemkaart of de geomorfologische kaart.

⁹ Een voorbeeld van een restauratie van een oud bevoeiingssysteem is het "Proefproject Lankheet", nabij Haaksbergen.

¹⁰ Deze mogelijkheid is aangegeven door Waterschap Regge en Dinkel in inspraakreactie 3 (bijlage 4) en reeds eerder onderzocht ("Haalbaarheidsonderzoek oppervlaktewaterinfiltratie Overijssel", 1994)

Duidelijk dient duidelijk te worden aangegeven wat deel uitmaakt van de bestaande en wat deel uitmaakt van de geplande drinkwaterinfrastructuur.

4.2.3 Nulalternatief

Wij zijn van oordeel dat er geen reëel nulalternatief is, omdat dit niet voldoet aan de doelstelling van de initiatiefnemer (op duurzame wijze voorzien in de drinkwaterbehoefte in de regio Noordoost Twente). Volstaan kan worden met het beschrijven van de huidige milieusituatie, inclusief autonome ontwikkeling, als referentiesituatie voor het beschrijven van de milieugevolgen. Voor de situatie te Mander verdient het aanbeveling (zoals ook in de startnotitie verwoord) om zowel de situatie zonder grondwaterwinning als de situatie met de huidige onttrekking als referentie te nemen.

4.2.4 Meest milieuvriendelijk alternatief (mma)

Het is belangrijk om zowel op niveau van locatiealternatief en inrichtingsalternatief doelgericht het meest milieuvriendelijke alternatief te ontwikkelen. Dat vraagt een open en creatieve houding. Bij dit ontwikkelproces dient vooral aandacht te besteden aan:

- De wijze waarop natuur- en landschapswaarden maximaal versterkt kunnen worden, bijvoorbeeld in samenhang met herstel van (een deel van) oorspronkelijk aanwezige vloeiwijdensystemen. Voor het mma-locatiealternatief gaat het om waarden in het gebied A, regio Oost en daarbuiten. Op inrichtingsniveau gaat het specifiek over de waarden in het plangebied van de voorgenomen activiteit;
- De relaties tussen winning en watergebruik door huishoudens en industrie. De stimulering van het gebruik van regenwater in huishoudens en de aanbieder van alternatieve bronnen aan bedrijven kunnen bijvoorbeeld onderdeel zijn van de voorgenomen activiteit. Mogelijk dat daardoor aanzienlijke reductie op benodigde winning kan plaatsvinden;
- De onttrekking in de tijd afhankelijk stellen van het lokaal beschikbaar zijn van (grond)water. In droge perioden zou dan tijdelijk water van andere locaties ingezet moeten worden indien dit daar ter plaatse geen negatieve effecten veroorzaakt;
- Het principe van duurzaam bouwen en duurzaam materiaalgebruik.

Het mma gaat daarbij uit van de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming en/of verbetering van het milieu. Daarnaast moeten activiteiten en maatregelen binnen de competentie van de initiatiefnemer liggen.

5. Bestaande milieutoestand, autonome ontwikkeling en (milieu)gevolgen

Artikel 7.10, lid 1, onder d van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *“een beschrijving van de bestaande toestand van het milieu, voor zover de voorgenomen activiteit of de beschreven alternatieven daarvoor gevolgen kunnen hebben, alsmede van de te verwachten ontwikkeling van dat milieu, indien de activiteit noch de alternatieven worden ondernomen.”*

Artikel 7.10, lid 1, onder e van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *“een beschrijving van de gevolgen voor het milieu, die de voorgenomen activiteit, onderscheidenlijk de alternatieven kunnen hebben, alsmede een motivering van de wijze waarop deze gevolgen zijn bepaald en beschreven.”*

5.1 Algemeen

Bij de beschrijving van de milieugevolgen dienen de volgende algemene richtlijnen in acht te worden genomen (geldt voor zowel de locatie- als de inrichtingsalternatieven):

- bij de beschrijving van de gevolgen voor het milieu moet, waar nodig, de ernst worden bepaald in termen van aard, omvang, reikwijdte, mitigeerbaarheid en compenseerbaarheid;
- naast negatieve effecten moet ook aan positieve effecten aandacht worden besteed;
- behalve directe effecten moeten ook afgeleide effecten worden beschreven zoals klink en zetting in relatie tot mogelijke schade aan gebouwen;
- bij onzekerheden over het wel of niet optreden van effecten moet een betrouwbaarheidsanalyse worden uitgevoerd of een 'worst case scenario' worden gebruikt;
- onzekerheden en onnauwkeurigheden in de voorspellingsmethoden en in gebruikte gegevens moeten worden vermeld;
- de manier waarop milieugevolgen zijn bepaald dient inzichtelijk en controleerbaar te zijn door het opnemen van basisgegevens in bijlagen of expliciete verwijzing naar geraadpleegd achtergrondmateriaal;

- er moet vooral aandacht besteed worden aan die effecten die per alternatief verschillen of die welke de gestelde normen (bijna) overschrijden;
- de toepassing van minder gangbare voorspellingsmethoden moet worden gemotiveerd.

In § 5.2 komen de aspecten aan de orde, die in het MER voor de locatiealternatieven dienen te worden beschreven.

In § 5.3 komen de aspecten aan de orde die dienen te worden beschreven op inrichtingsniveau. De aspecten wijken deels af van de in de startnotitie aangehaalde aspecten. De aspecten "bescherming", "grensoverschrijdende effecten" en "procedure en planning" uit de startnotitie zijn in deze Richtlijnen – mede gelet op het voorkómen van dubbeltellingen – niet als apart aspect opgenomen, maar als onderdeel van één of meer andere aspecten. De "grensoverschrijdende effecten" dienen bijvoorbeeld terug te komen bij de aspecten "water en bodem", "landbouw" en "natuur".

5.2 Bestaande milieutoestand, autonome ontwikkeling en (milieu) gevolgen; locatiealternatieven (1e fase)

5.2.1 Water en bodem

Om de effecten op water en bodem te kunnen bepalen dienen de volgende punten in het MER globaal te worden beschreven:

- de bodemopbouw, geomorfologie en geologie, inclusief de aardkundige waarden ¹¹;
- de grondwaterstanden, stijghoogten, stromingspatronen en de kwel/infiltratie-situatie;
- de grondwaterkwaliteit en bodemverontreinigingslocaties;
- het waterhuishoudkundig systeem (peilen, stroomrichtingen, watervoerendheid waterlopen en brongebieden);
- een hydrologische systeemanalyse, waarbij aandacht wordt geschonken aan kwantiteits- en kwaliteitsaspecten.

De volgende effecten, inclusief de grensoverschrijdende, van de waterwinning(en) dienen in het MER aan bod te komen: verandering van grondwaterstanden, stijghoogten, grondwaterstroming, grondwaterkwaliteit, kwel/infiltratie-situatie, watervoerendheid van waterlopen en brongebieden.

Het gebruik van een modelstudie is in dit stadium niet noodzakelijk; er kan gebruik worden gemaakt van een combinatie van bestaande kennis, berekeningen in het verleden (bijvoorbeeld het model gebruikt in de Reggevisie) en expertkennis.

Een ordegrootte van de effecten dient wel gegeven te worden, te meer daar de van de hydrologische effecten afgeleide effecten (effecten op natuurgebieden en landbouw) anders niet ingeschat kunnen worden.

5.2.2 Landbouw

In het MER dient de landbouw in de bestaande situatie binnen de intrekgebieden/beïnvloedingsgebieden van de alternatieven te worden beschreven.

In de beschrijving dient minimaal aan de orde te komen het percentage landbouwgrond, de overwegende bedrijfsvoering en de mogelijke effecten van de waterwinning via veranderingen in grondwaterstanden (verdroging/vernatting) op de landbouwbedrijfsvoering en -opbrengsten.

Deze effecten kunnen (indien noodzakelijk) op basis van 'expert judgement' worden ingeschat.

5.2.3 Natuur, landschap en archeologie

De beschrijving van de huidige biotische toestand dient te geschieden aan de hand van een duidelijke keuze en motivering van de te behandelen biotische aspecten (gemeenschappen, indicatorgroepen en soorten). De keuze van soorten, indicatorgroepen en gemeenschappen dient gebaseerd te zijn op hun regionale en landelijke betekenis, zoveel mogelijk onderbouwd met kwantitatieve criteria.

Met name grondwater- en kwelafhankelijke plantensoorten, plantengemeenschappen en (overige) Rode Lijstsoorten ¹² zijn van belang.

---

¹¹ Zie bijvoorbeeld figuur 3 in de *Inventarisatie aardkundige waarden in Nederland* van A.J.M. Koomen (1999). Relevant kunnen zijn: de stuwwal van Ootmarsum, de glaciële hoogten van Aibergen-Tubbergen, de esker van Langeveen.

¹² Gebruik maken van meer globale gegevens, is met het oog op het Structuurschema Groene Ruimte en de Habitatrichtlijn in ieder geval voor de locatie Mander niet mogelijk. Voor overige locatiealternatieven kan volstaan worden met meer globale gegevens.

Een ecohydrologische analyse, gebaseerd op de geohydrologische analyse (zie § 5.2.1), dient inzicht te verschaffen in aan de verspreiding ten grondslag liggende (verschillen in) kwantitatieve en kwalitatieve aspecten van de waterhuishouding.

De (grensoverschrijdende) effecten op de natuur door veranderingen in de waterhuishouding als gevolg van de waterwinning dienen te worden beschreven, waarbij vermeld dient te worden op basis van welke aannames de gegevens tot stand zijn gekomen en de onzekerheden in de voorspellingsmethode en in de gebruikte gegevens. Op locatieniveau kan volstaan worden met een ordegrootte van effecten.

Het huidige landschap en de effecten daarop van waterwinning dienen beknopt te worden geschetst. Te denken valt aan:

- een korte beoordeling van de visueel-landschappelijke waarde van het gebied;
- de aanwezigheid van cultuurhistorisch en archeologisch waardevolle elementen of structuren, en de mogelijke verdwijning, aantasting en/of inpassing hiervan.

5.2.4 Energie, afval- en grondstoffen

Het gebruik van grondstoffen en energie, alsmede de productie van afvalstoffen dienen tenminste kwalitatief en waar mogelijk kwantitatief in beeld te worden gebracht.

5.2.5 Bedrijfstechiek

In de startnotitie zijn de volgende punten genoemd bij het aspect "bedrijfstechiek": leveringszekerheid, kosten, klanttevredenheid en kwaliteit drinkwater. Wij tekenen daarbij aan dat klanttevredenheid moeilijk objectief is in te schatten. Omdat de klanttevredenheid is gerelateerd aan de overige deelaspecten, zou overwogen kunnen worden dit deelaspect niet te beschouwen.

De kwaliteit van de grondstof voor de drinkwatervoorziening (mede afhankelijk van het beschermingsniveau) kan naar onze mening voldoende tot uitdrukking komen in de kosten (van zuivering en/of ter voorkoming van (diffuse) verontreinigingen). Een opsplitsing naar kosten en kwaliteit lijkt dus overbodig.

5.3 **Bestaande milieutoestand, autonome ontwikkelingen en (milieu) gevolgen; inrichtingsalternatieven Mander (eventuele 2^e fase)**

Deze paragraaf beschrijft de aandachtspunten die van belang zijn voor de uitwerking (op inrichtingsniveau) van het locatiealternatief 'handhaving van de grondwaterwinning in Mander'. Dit deel van de richtlijnen is derhalve van toepassing als de keuze gemaakt wordt voor dit locatiealternatief. Op inrichtingsniveau zullen de bestaande milieutoestand, de autonome ontwikkeling en de (milieu)gevolgen ten opzichte van de locatiealternatieven in meer detail en vooral kwantitatief in plaats van kwalitatief, beschreven moeten worden.

5.3.1 Water en bodem

Voor de vergelijking van de verschillende inrichtingsalternatieven dienen de volgende punten in meer detail dan op locatieniveau in beeld te worden gebracht:

- de bodemopbouw, geomorfologie, geologie, inclusief aardkundige waarden¹³. Tevens dient ingegaan te worden op de onzekerheden ten aanzien van de verbreiding van formaties in relatie tot mogelijke hydrologische effecten;
- de grondwaterstanden, stijghoogten, stromingspatronen en de kwel/ infiltratie-situatie;
- de grondwaterkwaliteit en bodemverontreinigingslocaties;
- het waterhuishoudkundig systeem (peilen, stroomrichtingen, watervoerendheid van waterlopen en brongebieden);
- een hydrologische systeemanalyse, waarbij in meer detail wordt ingezoomd op de gevoelige gebieden. Voor de natuurgebieden vormt deze systeemanalyse de basis voor een ecohydrologische systeemanalyse, waarbij de belangrijkste sturende factoren in beeld worden gebracht.

Voor de simulering van de huidige situatie en het berekenen van de effecten van de verschillende inrichtingsalternatieven dient een gecalibreerd grondwaterstromingsmodel te worden gemaakt, dat voldoende groot is zodat de randen van het model geen invloed hebben op de effectberekening en een onderbouwing van de keuze van de randen van het model. Met het model dienen de effecten te worden berekend op:

- de grondwaterstanden en stijghoogten;
- kwel en infiltratie hoeveelheden;

---

¹³ Zie voetnoot 11.

- stromingspatronen;
- watervoerendheid waterlopen en brongebieden.

Op basis van de modeluitkomsten dient een analyse gemaakt te worden van de invloed op de grond- en ruwwaterkwaliteit. Deze vormt input voor de ecologische effectbeschrijving (zie ook § 5.3.3) en de kostenberekeningen (in verband met aanvullende zuivering en/of preventieve maatregelen; zie ook § 5.3.5). Hierbij zijn de volgende punten van belang:

- de verandering van de ligging en omvang van het intrekgebied van de winning(en), alsmede van de responscurves;
- de historische en toekomstige belasting van het grondwater met onder andere nitraat en zware metalen vanuit landgebruiksfuncties binnen het intrekgebied;
- de verandering van de functies in het intrekgebied (bijvoorbeeld de overgang van reguliere naar duurzame landbouw) en de consequenties voor de belasting van het grondwater met onder andere nitraat en zware metalen;
- de aanvoer van gebiedsvreemd oppervlaktewater.

5.3.2 Landbouw

In het MER dient de landbouw in de bestaande situatie binnen de intrekgebieden/ beïnvloedingsgebieden van de alternatieven te worden beschreven.

In de beschrijving dient minimaal aan de orde te komen:

- het percentage landbouwgrond;
- de overwegende bedrijfsvoering en;
- de mogelijke effecten van de waterwinning via veranderingen in grondwaterstanden (verdroging/ vernatting) op de landbouwopbrengsten en -bedrijfsvoering.

Eenzijds kan de landbouw voordelen ondervinden van grondwaterwinning (opbrengstverbetering door vermindering van wateroverlast), anderzijds, met name in droge jaren, nadelen (opbrengstvermindering door toename van het vochttekort). De effecten van de verandering in grondwaterstanden op landbouwopbrengsten dienen gekwantificeerd te worden, bijvoorbeeld met behulp van de database voor landbouwproductie BODEP.

5.3.3 Natuur, landschap en archeologie

De beschrijving van de huidige biotische toestand dient te geschieden aan de hand van een duidelijke keuze en motivering van de te behandelen biotische aspecten (gemeenschappen, indicatorgroepen en soorten). De keuze van soorten, indicatorgroepen en gemeenschappen dient gebaseerd te zijn op hun regionale en landelijke betekenis, zoveel mogelijk onderbouwd met kwantitatieve criteria. Wij achten met name gebiedsdekkende informatie over grondwater- en kwelafhankelijke plantensoorten, plantengemeenschappen en (overige) Rode Lijstsoorten¹⁴ van belang. Aandachtspunten zijn:

- zowel actuele als potentiële, terrestrische en mogelijk ook aquatische flora (hogere en lagere planten) en fauna;
- zowel actuele als potentiële bijzondere grondwaterafhankelijke biotopen;
- zowel actuele als potentiële soortenrijkdom, zeldzame soorten, kenmerkende en zeldzame vegetatietypen.

Een ecohydrologische analyse, gebaseerd op de geohydrologische analyse (zie § 5.3.1), dient inzicht te verschaffen in aan de verspreiding ten grondslag liggende (verschillen in) kwantitatieve en kwalitatieve aspecten van de waterhuishouding. De analyse kan bij uitstek dienen om inzicht te krijgen in onregelmatigheden in de opbouw van de ondergrond, die leiden tot preferente plaatsen voor grondwaterstroming¹⁵ en daarmee tot verschillen in reikwijdte bij de beïnvloeding van het systeem door ingrepen in de waterhuishouding. De (grensoverschrijdende) effecten op de natuur door veranderingen in de waterhuishouding als gevolg van de

---

¹⁴ De Vereniging Onderzoek Flora en Fauna wijst in Inspraakreactie 6 (bijlage 1) op het voorkomen van vele Rode Lijstsoorten in de omgeving van Mander: vele hogere planten (met name soorten gebonden aan natte bossen en aan kwelsituaties), vijf dagvlinders (waaronder de kleine ijsvogelvlinder) en twee reptielen.

¹⁵ De Commissie MER heeft op dit type verschijnselen al eerder gewezen in haar Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Militair oefenterrein De Haar (Utrecht, 1995). De daar geuite veronderstellingen zijn getoetst in: N. Havelaar, A. Hazekamp & B. Sijtsma (1997): Systemanalyse toekomstig militair oefenterrein "De Haar". IKC Natuurbeheer, Wageningen en in: J.M. Gereaedts (1998): Gebiedsanalyse ruilverkaveling Laaghalen. Dienst Landelijk Gebied, Assen.

waterwinning dienen te worden beschreven, waarbij vermeld dient te worden op basis van welke aannames de gegevens tot stand zijn gekomen en de onzekerheden in de voorspellingsmethode en in de gebruikte gegevens. Het huidige landschap en de effecten daarop van waterwinning dienen te worden geschetst. Te denken valt aan:

- een beschrijving van kenmerken in het landschap, die aanwijzingen opleveren voor de wijze waarop het natuurlijk systeem is opgebouwd ¹⁶;
- een korte beoordeling van de visueel-landschappelijke waarde van het gebied;
- de aanwezigheid van cultuurhistorisch en archeologisch waardevolle elementen of structuren, en de mogelijke verdwijning, aantasting en/of inpassing hiervan.

5.3.4 Energie, afval- en grondstoffen

Het gebruik van grondstoffen en energie, alsmede de productie van afvalstoffen dienen kwantitatief te worden bepaald.

5.3.5 Bedrijfstechniek

In de startnotitie zijn de volgende punten genoemd bij het aspect "bedrijfstechniek": leveringszekerheid, kosten, klanttevredenheid en kwaliteit drinkwater. Wij tekenen daarbij aan dat de klanttevredenheid moeilijk objectief is in te schatten. Omdat de klanttevredenheid is gerelateerd aan de overige deelaspecten, zou overwogen kunnen worden dit deelaspect niet te beschouwen.

In de startnotitie staat de verwachting beschreven dat de grondwaterkwaliteit van de winning Mander in de toekomst zal verslechteren (nitraat en nikkel worden als probleemparameters gekenschetst). Om te kunnen (blijven) voldoen aan het leveren van drinkwater met een goede kwaliteit zullen mogelijk (curatieve dan wel preventieve ¹⁷) maatregelen moeten worden genomen. De kosten hiervan dienen in beschouwing te worden genomen. Om zowel effectieve maatregelen als kosten goed in te kunnen vullen is een prognose van de toekomstige grond- en ruwwaterkwaliteit noodzakelijk (zie § 5.3.1).

6. Vergelijking van alternatieven

Artikel 7.10, lid 1, onder f van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een vergelijking van de ingevolge onderdeel d beschreven te verwachten ontwikkeling van het milieu met de beschreven gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit, alsmede met de beschreven gevolgen voor het milieu van elk der in beschouwing genomen alternatieven."*

De (milieu)effecten van de voorgenomen activiteit en de alternatieven moeten onderling én met de referentie worden vergeleken. Doel van de vergelijking is inzicht te geven in de mate waarin, dan wel de essentiële punten waarop, de positieve en negatieve effecten van de voorgenomen activiteit en de alternatieven verschillen. Vergelijking moet bij voorkeur op grond van kwantitatieve informatie plaatsvinden.

De gehanteerde weegfactoren bij de vergelijking van alternatieven dienen onderbouwd te worden. Verder dient een gevoeligheidsanalyse te worden uitgevoerd van eventuele verschuivingen in de uitkomsten van het MER bij toepassing van andere weegfactoren.

7. Leemten in informatie

Artikel 7.10, lid 1, onder g van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een overzicht van de leemten in de onder d en e bedoelde beschrijvingen [d.w.z. van de bestaande milieutoestand en autonome ontwikkeling daarvan, resp. van de milieueffecten] ten gevolge van het ontbreken van de benodigde gegevens."*

Het MER moet aangeven over welke milieuaspecten geen informatie kan worden opgenomen vanwege gebrek aan gegevens. Deze inventarisatie moet worden toegespitst op die milieuaspecten, die (vermoedelijk) in verdere besluitvorming een belangrijke rol spelen. Op die manier kan worden beoordeeld, wat de consequenties moeten zijn van het gebrek aan milieuinformatie.

Beschreven moet worden:

---

¹⁶ Het landschap vertoont, omdat het het resultaat is van de interactie tussen het natuurlijke systeem en menselijk handelen, kenmerken, die aanwijzingen opleveren voor de wijze waarop het natuurlijk systeem is opgebouwd. Gegevens op dat terrein zijn te ontleen aan studies als bijvoorbeeld die van W.J. Hijzeler over Mander (in Versl. & Med. Ver. Beoef. Ov. Regt & Gesch. 81 (1966) en 85 (1970), en die van H. Hagens (1979): Molens, mulders, meesters. Hengelo, e.d.

¹⁷ Daarbij kan gedacht worden aan het voorkomen van diffuse verontreiniging, onder andere via Bestrijdingsmiddelenwet en WVO, en de mogelijke functieverandering binnen intrekgebieden van putten (onder andere via RO-regelingen).

- welke onzekerheden zijn blijven bestaan en wat hiervan de reden is;
- in hoeverre op korte termijn zou kunnen worden voorzien in de leemten in informatie;
- hoe ernstig leemten en onzekerheden zijn voor het te nemen besluit;
- de consequenties die leemten en onzekerheden hebben voor het besluit.

8. Evaluatieprogramma

Artikel 7.39 van de Wm:

"Het bevoegd gezag dat een besluit heeft genomen, bij de voorbereiding waarvan een milieu-effectrapport is gemaakt, onderzoekt de gevolgen van de betrokken activiteit voor het milieu, wanneer zij wordt ondernomen of nadat zij is ondernomen."

Wij moeten bij het besluit over de grondwaterwinning Mander aangeven op welke wijze en op welke termijn een evaluatieonderzoek verricht zal worden om de voorspelde effecten met de daadwerkelijk optredende effecten te kunnen vergelijken en zo nodig aanvullende mitigerende maatregelen te treffen.

Het verdient aanbeveling, dat WMO in het MER reeds een aanzet tot een programma voor dit onderzoek geeft, omdat er een sterke koppeling bestaat tussen onzekerheden in de gebruikte voorspellingsmethoden, de geconstateerde leemten in kennis en het te verrichten evaluatieonderzoek.

9. Vorm en presentatie

Bijzondere aandacht verdient de presentatie van de vergelijkende beoordeling van de alternatieven. De onderlinge vergelijking dient bij voorkeur te worden gepresenteerd met behulp van tabellen, figuren en kaarten. Voor de presentatie bevelen wij verder aan om:

- het MER zo beknopt mogelijk te houden, onder andere door achtergrondgegevens (die conclusies, voorspellingen en keuzen onderbouwen) niet in de hoofdtekst zelf te vermelden, maar in een bijlage op te nemen;
- een verklarende woordenlijst, een lijst van gebruikte afkortingen en een literatuurlijst bij het MER op te nemen;
- bij gebruik van kaarten recent kaartmateriaal te gebruiken, topografische namen goed leesbaar weer te geven en een duidelijke legenda erbij te voegen.

10. Samenvatting van het MER

Artikel 7.10, lid 1, onder h van de Wm:

Een MER bevat ten minste: "een samenvatting die aan een algemeen publiek voldoende inzicht geeft voor de beoordeling van het milieu-effectrapport en van de daarin beschreven gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit en van de beschreven alternatieven."

De samenvatting is het deel van het MER dat vooral wordt gelezen door besluitvormers en insprekers in Nederland en Duitsland, en het verdient daarom bijzondere aandacht. Het moet als zelfstandig document leesbaar zijn en een goede afspiegeling zijn van de inhoud van het MER. Daarbij moeten de belangrijkste zaken zijn weergegeven, zoals:

- de hoofdpunten voor de besluitvorming;
- de voorgenomen activiteit en de alternatieven;
- de belangrijkste effecten voor het milieu bij het uitvoeren van de voorgenomen activiteit en de alternatieven;
- de vergelijking van de alternatieven en de argumenten voor de selectie van het mma en het voorkeursalternatief;
- belangrijke leemten in kennis.

Wij gaan er vanuit dat in ieder geval de samenvatting ook in het Duits wordt vertaald. Mogelijk dat ook andere relevante delen vertaald zouden moeten worden.

Bijlage 1.

Overzicht van ingediende zienswijzen.

nr.	Datum ¹⁸	WB/2000/ ¹⁹	Naam 1	woonplaats
1	22 09 2000	3324	Bezirksregierung Weser-Ems	Oldenburg (D)
2	29 09 2000	3421	Bezirksregierung Weser-Ems, Außenstelle des Dezernates 502 Wasserwirtschaft/ Wasserrecht Meppen	Meppen (D)
3	29 09 2000	3415	Waterschap Regge & Dinkel	Almelo
4	2 10 2000	3463	Landwirtschaftskammer Weser-Ems, Fachbereich 3.5	Oldenburg (D)
5	2 10 2000	3431	Bergamt Meppen	Meppen (D)
6	2 10 2000	3438	Vereniging Onderzoek Flora en Fauna	Wageningen
7	2 10 2000	3445	GLTO Overijssel	Deventer
8	28 09 28	3395	Amt für Agrarstruktur Meppen	Meppen (D)
9	4 10 2000	3472	Maatschap Oude Luttkhuis	Mander
10	3 10 2000	3458	Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland (BUND), Landesverband Niedersachsen e. V, Kreisgruppe Grafschaft Bentheim, Walter Ooppel	Schüttorf (D)

---

¹⁸ Datum ontvangst door Gedeputeerde Staten van Overijssel.

¹⁹ Registratienummer bij Gedeputeerde Staten van Overijssel.